

Nadežda Mitrašević

OSVRT NA PUBLIKACIJU »GODIŠNJICA XVI MUSLIMANSKE BRIGADE — TUZLA 21. IX 1944«

Komunistička partija i rukovodstvo NOR-a našlo se već u samom početku ustanka 1941. godine pred veoma važnim zadatkom organizovanja oružane borbe protiv okupatora i domaćih izdajica, i pred zadatkom organizovanja svoje propagande. Za razliku od nacističke i kvinsliške propagande koja je raspolagala svim tehničkim dostignućima, rukovodstvo NOP-a nije imalo mogućnosti širenja svoje audio-propagande, već je osnovno sredstvo propagande bila pisana riječ. Jedina mogućnost audio-propagande, odnosno žive riječi, koju je Partija koristila, bile su konferencije, zborovi i dr. na oslobođenoj i poluoslobođenoj teritoriji te vijesti radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« koja je formirana 11. novembra 1941. godine u Ufi u SSSRU-u i emitovala vijesti kojima je odigrala značajnu ulogu u širenju istine o događajima u zemlji; treba naglasiti da su mogućnosti slušanja bile veoma ograničene. Stoga je Partija i rukovodstvo NOR-a bilo upućeno na organizovanje pisane, odnosno štampane riječi.

Obavještajno-propagandni rad Komunističke partije u toku rata je u stvari nastavak njenog političko-propagandnog rada prije rata, njene predratne revolucionarne borbe, kada je ona izgradila svoj političko-propagandni aparat i odgovarajući kadar radnika i organizatora.

Prvih dana narodnooslobodilačke borbe Komunistička partija, u nemogućnosti da štampa svoje vijesti, održava zborove i konferencije, putem kojih obavještava kako narod tako i borce o novonastalim događajima u zemlji i svijetu. Vrlo brzo štampa dobija široke razmjere, kao jedno od glavnih sredstava informisanja i propagande. Prvi partizanski listovi izlaze već avgusta 1941. godine¹⁾. Pored teških materijalnih i drugih uslova, broj listova se do kraja rata stalno povećavao i na slobodnoj i na neoslobođenoj teritoriji. Štampa je bila značajno sredstvo rada Komunističke partije kao, rukovodeće snage oslobodilačkog rata i revolucije naroda Jugoslavije. Ona je odigrala veoma značajnu ulogu u političkoj, vojnoj i kulturno-prosvjetnoj djelatnosti kao i u podizanju borbenog morala boraca i stanovništva. Partizanski način ratovanja uslovio je da se štampi pridaje veliki značaj, jer se takav način ratovanja nije mogao održati bez aktivne podrške naroda, zbog čega listovi sadrže brojne članke u kojima se razjašnjavaju ciljevi borbe. Zadatke štampe u novoj ratnoj situaciji prvi je dao drug Tito u uvodnom članku »Zašto izlazi »Borba« u listu »Borba« koji je počeo ponovo da izlazi 19. oktobra 1941. godine u oslobođenom Užicu. Kroz jasno formulisane zadatke »Borbe«, dati su u stvari opšti za-

daci cjelokupne štampe: »U ovoj herojskoj borbi koju danas vode naši narodi, »Borba« treba da bude ona spona koja će povezati sve narodne snage u jedan jedinstveni narodnooslobodilački front. »Borba« treba da bude organizator svih narodnih snaga za postignuće jednog velikog cilja — nemilosrdne borbe protiv okupatora i njegovog protjerivanja iz naše napaćene otadžbine, za postignuće pune slobode naših naroda u svojoj oslobođenoj otadžbini«²).

Partizansku štampu, kao važno sredstvo razvijanja revolucionarne svijesti i borbenog elana, izdavala su razna rukovodstva, organizacije i institucije. Kao izdavači javljaju se prvenstveno partijska rukovodstva (centralni, pokrajinski, oblasni, okružni, sreski i mjesni komiteti KPJ), zatim jedinice i komande NOV i POJ, rukovodstva SKOJ-a, USAOJ-a, JNOF-a i AFŽ-a te organi narodne vlasti. Izlazili su, takođe, i posebni listovi namijenjeni ranjenicima i sanitetskoj službi³). Vrlo brzo se javljaju i listovi manjih jedinica kao što su bataljoni, čete pa čak i vodovi (Bataljonske novine, Džepne novine i dr.).

U partizanskoj štampi najčešće su objavljivana pojedina opštevažeća naređenja, uputstva, direktive i slično usljed nedostatka pisanih borbenih pravila. Pored toga, iznošena su vlastita iskustva, analize nedostataka, propusta i uspjeha. Saopštavani su podaci o značajnim događajima u svijetu i zemlji, o moralno-političkom stanju u jedinicama, te na popularan način objašnjavane razne pojave iz prirodnih i društvenih nauka. Štampa je, takođe, odigrala i značajnu ulogu u marksističkom obrazovanju boraca i naroda. Pored članaka naredbodavnog karaktera, skoro svi listovi imali su kao prilog i šaljivu stranu, na kojoj su objavljivane razne anegdote, šaljivi prilozi, crtice, popularni vrbac i dr. Kao autori članaka najčešće se javlja komandni kadar (komandanti, komandiri, partijski radnici i dr.), zatim poznati književnici i kulturni radnici (Rodoljub Čolaković, Čedomir Minderović, Skender Kulenović, Branko Ćopić, Hasan Kikić i dr.). Osim toga, mnogi likovni umjetnici svojim crtežima, skicama i dr. ilustrovali su brojne publikacije.

Uslovi za rad bili su veoma teški, tehnička oprema vrlo oskudna — štampano je pretežno na ciklostilu (šapirografu) ili pak samo na pisačkoj mašini, a ponekada u nedostatku bilo kakvih tehničkih sredstava umnožavanje je obavljano rukopisom. Međutim, oslobađanjem većih mjesta, kada su partizani dolazili do pravih stamparija i do štamparskog materijala, listovi i ostale publikacije štampani su klasičnim štamparskim slogom (»Front slobode«, »Glas NOP za Bosansku krajinu, Godišnica XVI muslimanske brigade« i dr.).

Izdavačka djelatnost po svojim vrstama bila je mnogostruka. Pored listova, mjesečnih, nedjeljnih, dnevnih, pored raznih biltena, saopštenja i obaveznih »vijesti«, štampane su mnogobrojne knjige, brošure kao i publikacije koje su obilježavale godišnjice formiranja pojedinih jedinica (»Zašto se bore partizani Bosne i Hercegovine«, »Komunistička partija i ko su sve saveznici okupatora«, »Rezolucija V zemaljske konferencije KPJ«, »Godišnjica XVI muslimanske brigade« i dr.). Leci, proglosti, apeli i sl., koji su se takođe izdavali u velikom broju, predstavljali su poseban vid propagandne aktivno-

sti a odigrali su značajnu ulogu u pokretanju masa i u njihovom angažovanju u borbi.

Koliki značaj je pridavan uopšte štampanoj riječi, ilustruje podatak da je u toku NOR-a štampano blizu 10.000 raznih djela⁴).

U Bosni i Hercegovini ustanak je od samog početka bio veoma masovan i razvijao se u vidu osobenosti u pojedinim oblastima⁵). Komunistička partija se u Bosni i Hercegovini našla pred složenim zadatkom da, uz organizovanje oružane borbe, pokrene i beskompromisnu borbu za bratstvo i jedinstvo svih naroda, jer su masovni ustaški pokolji produbili već postojeće nacionalne i vjerske suprotnosti. Zajedno sa okupatorom domaća buržoazija, kako srpska tako i hrvatska i muslimanska, nastojala je da onemogući ustanak, oslanjajući se upravo na te vjerske i nacionalne suprotnosti.

U istočnoj Bosni je ubrzo po formiranju partizanskih jedinica došlo do formiranja i četničkih jedinica, koje u prvo vrijeme ne vode borbu protiv partizana, ali vrlo brzo pod uticajem oficira Draže Mihajlovića i u saradnji sa okupatorom rade na razbijanju ustanka⁶).

Dvije i po godine poslije početka narodnooslobodilačke borbe, poslije borbi na Nertvi i Sutjesci, glavnina partizanskih snaga dolazi na teren istočne Bosne, gdje se samim tim prenosi i žarište borbi. *»Muslimanske mase prilazile su u to vrijeme narodno-oslobodilačkoj borbi s podozrenjem. Iako se u našim jedinicama u Istočnoj Bosni nalazio već tada veliki broj Muslimana, glavne muslimanske mase ostale su još uvijek po strani. Teško nasljeđe prošlosti, gorko iskustvo u bratoubilačkom klanju i drugi razlozi spriječili su te mase da se u najširim razmjerama opredijele za borbu protiv fašizma«*⁷). Zbog takvog političkog stanja dolazi do formiranja »muslimanskog bataljona« pri VI istočnobosanskoj NOU brigadi 8. VIII 1943. godine⁸). Već 21. septembra 1943. godine dolazi do formiranja XVI muslimanske brigade u selu Bukviku kod Brčkog⁹). Prilikom formiranja brigada je imala 2 bataljona, od kojih je jedan bio Muslimanski bataljon VI istočnobosanske NOU brigade, a ušla je u sastav XVII istočnobosanske divizije. U toku NOR-a formirano je ukupno četiri brigade od muslimanskog živilja pod nazivom »muslimanske« za razliku od drugih brigada u čijem je sastavu, takođe, bilo Muslimana. Brigada se do oktobra 1943. godine zvala 3. bosanska muslimanska brigada¹⁰). Odmah po formiranju brigada učestvuje u operacijama za oslobođenje i odbranu Tuzle od 29. septembra do 7. oktobra 1943. godine¹¹). U tim borbama naročito se istakla pri zauzimanju naselja i rudnika Bukinje i brda llinčice¹²). Poslije oslobođenja Tuzle, dolazi do naglog priliva boraca u brigadu, pa se formiraju još dva bataljona, te brigada u to vrijeme broji oko 700 boraca. O značaju formiranja brigade kaže se u članku »Prva muslimanska brigada« objavljenom u listu »Oslobođenje« br. 3 od oktobra 1943. godine: *»Prva muslimanska brigada . . . je izraz raspoloženja muslimanskih masa, koje su se na svom vlastitom iskustvu uvjerile, da je narodno-oslobodilačka borba jedini spasonosni put . . . Prva muslimanska brigada primila je na sebe veliku istorisku ulogu. Snagom svoga oružja i krvlju svojih boraca ona će smjelo krčiti put ostvarenju potpunog jedinstva . . . u borbi protiv okupatora i narodnih izdajica . . . brigada je ozbiljan vojnički i politički faktor u*

daljem razvoju svijesti i aktivnog učešća Muslimana u narodno-oslobodilačkoj borbi...»¹³⁾.

Brigada u sastavu 17. odnosno 27. divizije¹⁴⁾ vodi borbe neprekidno do kraja 1943. godine i učestvuje u oslobađanju Vareša¹⁵⁾, Kladnja¹⁶⁾ i drugih mjesta. U borbama oko Tuzle od 16. do 20. januara 1944. godine¹⁷⁾ brigada je pretrpjela velike gubitke. Septembra 1944. godine učestvuje u borbama za oslobodjenje Kladnja, Zvornika, Zivinica i Tuzle¹⁸⁾.

U oslobođenoj Tuzli, Brigada slavi godišnjicu svoga formiranja i tom prilikom izlazi publikacija »Godišnjica XVI muslimanske brigade«.

Publikacija je štampana klasičnim štamparskim slogom u formatu 30,5 x 23 cm na ukupno 32 + 2 strane i korice. Na koricama uz naziv publikacije, koji je štampan crnim masnim slovima, utisnuta je karta dijela Jugoslavije sa naznačenim mjestima gdje je brigada vodila borbe. Uz mjesto Bukvik i Tuzlu nalaze se datumi formiranja, odnosno proslave godišnjice formiranja brigade. Pored karte je utisnut lik partizana u pokretu sa puškomitraljezom o ramenu. Sudeći prema karakteru linoreza, korice publikacije, kao i neke unutarnje strane, ilustrovao je akademski slikar Ismet Mujezinović. Clanci su naizmjenično štampani latinicom i ćirilicom.

Na prvoj naslovnoj strani nalazi se kraći tekst posvećen godišnjici formiranja brigade koji glasi: »Kroz krvave borbe, slavne pobjede, kroz gigantske napore i divovsku izdržljivost, kroz pjesmu i marševe po bespuću i snježnoj oluji, po zaraslom zgarištu i nepoznatom groblju čedo Istočne Bosne ovjencalo je svoju godišnjicu oslobodjenjem Tuzle...«

Publikacija počinje Zapovješću Štaba brigade u kojoj se ističe značaj formiranja brigade: »... u jesen 1943 god. stvorena je prva Muslimanska brigada NOVJ u Istočnoj Bosni sa zadatkom da u redovima boraca okupi najšire mase Muslimana i da im na taj način osigura pravo na bolju budućnost i slobodu u okviru naše nove domovine, federativne Jugoslavije...«, dalje se u zapovijesti ističe: »Najbolji muslimanski sinovi iz Istočne Bosne, borci protiv fašističkih okupatora naše zemlje još iz 1941 god., najljepši cvijet muslimanske omladine Posavine, Tuzle i Majevice zavjetovali su se 21. septembra 1943 god. da će neumorno raditi na ostvarenju istinskog bratstva Srba, Hrvata i Muslimana, da će u borbi za slobodu svoga naroda uložiti i svoj život ako ustreba...« Zapovijest završava tekstom kojim se poziva narod na dalju borbu do konačnog oslobodjenja zemlje: »Pojačajte svoje redove, proširujte svoje znanje, čeličite svoju snagu. Pronosite i dalje visoko slavnu zastavu svoje brigade, učvršćujte neprestano istinsko bratstvo naših naroda, najveći zalog naše sretnije budućnosti. Naprijed u borbu za konačnu slobodu!...«

Na četvrtoj strani štampani su pozdravni telegrami brigade povodom godišnjice formiranja, upućeni Vrhovnom komandantu NOV i POJ — drugu Titu, Štabu III korpusa NOVJ, Štabu XXVII divizije NOVJ i ZAVNOBiH-u, a na 17. strani štampan je pozdravni telegram XXVII divizije NOVJ Štabu XVI muslimanske brigade u kome se kaže: »Pozivamo vas, da u sklopu ostalih brigada Istočne Bosne nastavite junačku borbu i učinite najveće napore, kako bi bili naj-

moćniji činilac bratstva i jedinstva narodnih snaga Istočne Bosne i nosioci srećnije budućnosti naših naroda. . .«

U članku »Godina dana 16. muslimanske brigade« (strana 5) komandanta XVI muslimanske brigade, majora Salema Cerića, dat je istorijat brigade od njenog osnivanja do dana proslave godišnjice, kojim se daju svi uspjesi brigade i iznosi politički značaj što ga je ona imala na stanovništvo istočne Bosne: »Naša brigada našla se na Romaniji upravo u psihozi ponovne ~~naoštrenosti~~ između srpskog i muslimanskog stanovništva. . . Kroz čitav mjesec dana, pod najtežim klimatskim i ekonomskim uslovima, . . . bez hrane i odijela, dok je snijeg zasipao puteve . . . XVI Muslimanska brigada odbijala je kroz čitavi mjesec dana neprestane napade jakih okupatorskih i ustačkih bandi na srpska sela u Romaniji čuvajući ih od požara i pokolja«. O tome kako su se odražavali uspjesi brigade na popunjavanje njenih redova novim borcima autor kaže: »Dojučerašnja neprijateljska sela, koja su inače s nepovjerenjem primala druge jedinice, otvorila su širom svoja vrata Muslimanskoj brigadi. Za mekoliko dana Teočak je dao preko 100 boraca. Srazmjerno svojoj veličini isto su to učinili Koraj, Vražići, Humci, Novioci, Srebrenik, Gradačac, Modriča i Odžak. . . .«

O značaju formiranja Muslimanske brigade u istočnoj Bosni na podizanju borbenog morala stanovništva, ističe se u članku političkog kongresa XVI muslimanske brigade Muhidina Begića »XVI Muslimanska brigada kao politički faktor u Istočnoj Bosni« (strana 9): »Kao teška optužba protiv prevare i izdaje zaostalog muslimanskog svijeta od korumpiranog muslimanskog političkog vođstva i brutalnog istrebljenja nevinog stanovništva od četničko-ustaških krvoloka, svjesno pomagani od fašističkog okupatora, kao udarna pesnica nemilosrdnih narodnih osvetnika, inspirisanih neizmjerom ljubavlju prema svom narodu a mržnjom prema svim našim neprijateljima — stvorena je Prva istočnobosanska sadašnja XVI Muslimanska brigada, . . .« O stupanju stanovništva u redove narodno-oslobodilačke vojske kaže se u članku: »Najšire aktiviziranje muslimanskih masa kroz narodno-oslobodilački pokret izdižući ih iz okvira robovske poslušnosti političkog, kulturnog i ekonomskog nazadka, na stepen aktivnog političkog činioca, sa jasnim političkim perspektivama — to je bio osnovni politički problem koji je rješavala XVI Muslimanska brigada na muslimanskom terenu. . . .« A o njenom značaju na širenju bratstva i jedinstva među narodima istočne Bosne u članku se ističe: » . . . Muslimanska brigada, svojim političkim oružjem probila je bedeme nepovjerenja Srba i Muslimana i postala isto toliko srpska kao i muslimanska. . . .«

Ističući sve akcije brigade kroz godinu dana i njihov značaj, iznoseći političku situaciju, naglašavajući velike pobjede saveznika, te ukazujući na značaj odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a, autor poziva preostali dio stanovništva, koji se još nalazi po strani od narodnooslobodilačke borbe da stupe u redove NOVJ i da se bori do konačnog oslobođenja zemlje: »Na ovaj svečani dan, dan godišnjice XVI Muslimanske brigade, svi mi, njeni borci i rukovodioci, . . . treba da se zavjetujemo da ćemo i dalje prenositi plamen oružanog bratstva i

jedinstva naših naroda pridobijajući u naše redove nove borce, narodne osvetnike koji neće žaliti ni kapi krvi ni života u borbi protiv četničko-ustaško-fašističkih ubica...»

I članak Ahmeta Donlagića, političkog komesara IV bataljona, »I borci XVI Muslimanske brigade udaraju temelje federativnoj Jugoslaviji« (strana 14) daje niz podataka o borbama brigade u istočnoj Bosni — Romaniji, Crnoj Gori i Hercegovini, gdje su borci brigade borbom protiv okupatora i izdajnika pokazali da je to borbeni put bratstva i jedinstva naših naroda: »Naši borci svojom borbom i svojim radom na sektoru Foča-Goražde-Hercegovina, dokazivali su tamošnjem svijetu, da su priče o našoj borbi sa Muslimanima okupatorske laži, koje okupator zajedno sa svojim slugama, ustašama i četnicima sije zato da se njima koristi... Naš boravak u Crnoj Gori, naše borbe na Lebršniku, Volujaku, Kuku i drugim su najbolja manifestacija bratstva Srba, Crnogoraca i Muslimana. Naš ponovni dolazak u Istočnu Bosnu, naša borba na Bačkovcu je još jače učvrstila i povezala naše narode...«

O borbi muslimanske omladine, o njenom stupanju u partizanske redove od samog početka ustanka, odnosno o njenom revolucionarnom radu prije ustanka, te o stvaranju partizanske omladinske muslimanske čete u VI istočnobosanskoj brigadi, te muslimanskog bataljona na Majevici do formiranja XVI muslimanske brigade koja je okupila najbolji dio muslimanske omladine istočne Bosne, piše omladinac Arif Tanović, borac XVI muslimanske brigade, u članku »Muslimanska omladina« (strana 15). Autor o borbi omladine prije ustanka kaže: »Borba muslimanske omladine manifestovala se u demonstracijama i štrajkovima omladine po školama u Sarajevu i u Beogradu, gdje je muslimanska omladina živo učestvovala zajedno sa ostalom omladinom... Ti omladinci, cvijet našeg naroda, postali su članovi Saveza komunističke omladine Jugoslavije i svojim radom postali su rukovodioci...« O stupanju muslimanske omladine u redove partizana u vrijeme ustanka stiče: »Od prvih dana ustanka u Narodno-oslobodilačkoj vojsci imamo jedan dio napredne i poštene omladine muslimanske, koja rame uz rame sa srpskom i hrvatskom omladinom brani narod od pokolja, bori se protiv okupatora i domaćih izdajica — prenosi zastavu slobode i bratstva Srba, Hrvata i Muslimana širom naše zemlje...« Omladinac Arif Tanović svojim napisom poziva preostali dio omladine koji se još ne nalazi u redovima NOVJ da pristupi narodnooslobodilačkoj borbi: »Još ima muslimanske omladine, pretežno intelektualne, koja nije obuhvaćena borbom, koja je pasivna ili u službi okupatora, ali takvi treba već da uvide da su ovo posljednji dani kad još nije kasno da pređu NO pokretu i doprinesu svoj dio u borbi...« Autor dalje ističe: »Narodno-oslobodilačka borba otvorila je širok vidik pred muslimanskom omladinom. Muslimanska djevojka učestvujući u borbi skida veo s očiju i vedro gleda u budućnost. Do jučer u feredži, Muslimanka danas stupa s puškom u ruci u N. O. vojsku... ona postaje borac — heroj — bolničarka — kulturni i politički radnik...«

Ova četiri članka, može se zaključiti, predstavljaju uvodnik publikacije. Iza ovoga slijede kraći napisi boraca i rukovodilaca sa-

kupljeni u jednu »rubriku« pod naslovom »Mjesec takmičenja naše brigade«. U ovim kraćim napisima govori se o životu boraca u brigadi; o opismjenjavanju, piše Mustafa Naumović borac II bataljona u članku »I ja sam naučio!« (strana 20): »Vrte se slova pred očima, ali ulaze u moj mozak. . . Učim 14 dana i poznam već sva slova. . .«; o kukavičluku neprijatelja prilikom borbe za Kladanj zapisuje u crtici: »Nemojte me ubiti ! ! !« (strana 20) Ahmet Donlagić, pomoćnik političkog komesara IV bataljona: »Znate, ja sam na silu mobilisan u, u, u, u, SS i pobjegao sam. Nisam nikad uzeo pušku niti pucao u partizane mucaše bandit u ustaškoj uniformi. — Molim Vas ko boga nemojte me ubiti! Pred nama stajaše zvijer u ljudskoj koži, koja je do juče tako hladnokrvno klala, ubijala i palila. . .«; o hrabrosti bolničarki — »Bolničarke se naoružavaju« (strana 21) zapisuje A. Akšamija, referent saniteta, navodeći kako one u predahu između borbi završavaju sanitetske kurseve: »Partizanska bolnica na visokoj planini na jednoj strani, partizanska škola, sanitetski kurs, malo dalje. . . I dok se ovako na jednoj strani razvija živa diskusija, jedna kolona se stroji da bi krenula negdje na zadatak. . . Skolsko zvono zamjenjuju ukršteni mitraljeski rafali . . . Bolnička kolona se stroji — kursistkinje, pomažu svojim ranjenim drugovima. kako bi se oni pokrenuli. . .«; piše se o drugarstvu među borcima; o drugarskom dočeku boraca od strane stanovništva — »Dobro nam došli« (strana 22) Mujbegović Mehmed iz II bataljona zapisuje: »Osvajaju naši I-linčicu, za koji čas će i u Tuzlu. . . Ulazim u jednu kuću. Dočeka me neki postariji radnik. . . — Druže, stigli ste, dobro nam došli! . . Odlazim od njih. Usput mi prilazi još nekoliko radnika. — Zdravo druže — Oslobodili ste nas, ali sad ćemo i mi svi sa vama. Ima još neoslobođenih gradova.«

Kao treća »rubrika« publikacije su napisi o borbenom putu brigade, pod naslovom »Kroz brigadu«. Ovo su članci o najtežim borbama koje je brigada vodila tokom godine dana. Begić Muhamed, politički komesar I čete i I bataljona, u članku »Neočekivan susret« (strana 23) govori o teškim borbama na Lebršniku, o trenucima kada su borci ostali bez municije i o neočekivanom susretu XVI muslimanske brigade sa borcima VI istočnobosanske brigade: »Snijeg je dubok. Gladni, umorni, neispavani . . . Otpočela je ogorčena borba. Naši zadaci bili su teški — trebalo se oduprijeti nadmoćnijem i naoružanijem neprijatelju. . . Naprijed, drugovi! Naprijed XVI Muslimanska! Ne pucajte, drugovi — odjeknuše glasovi iz sela. — Ko je dole? . . . Šesta Bosanska . . . Odjeknuše veseli povici, ču se pjesma . . . Nismo više sami . . . Nema više patnji. Sad ćemo imati oružja i municije. . .«

O borbama brigade na Vrani, Karauli i Ozrenu piše pomoćnik političkog komesara I bataljona Milanović Lale u članku »Vrana-Karaula-Ozren« (strana 23). Piše o zajedničkoj akciji XVI muslimanske, VI istočnobosanske brigade i VIII divizije. O uznemirenom neprijatelju u Sarajevu na vijest da se borbe vode nedaleko od Sarajeva, da su partizani oko Sokoca, Mokrog i Bijelih Stijena. O hrabrosti i neustrašivosti boraca, o ustrajanosti da ne pokleknju pred neprijateljem. O nadiranju partizana prema Sarajevu i uznemire

nosti neprijatelja autor kaže: »Mjesec dana okupatorski generali promatraju tu bujicu, brane se, šalju svoje najbolje plaćenike i oružje da je stišaju. Ne da im mira, narušava njihovo uživanje po sarajevskim lokalima, po našem Sarajevu. . . .« O neustrašivosti boraca autor ističe: »Neprijatelj se sa jakim snagama koncentrisao na liniju Kulina — Han Jezero sa zadatkom, da potisne našu VI i XVI brigadu sa linije Vrana-Karaula-Ozren. Bataljoni i čete su na položajima. Vedrina, ponos i snaga izvire i blista na licima hrabrih boraca . . . čuju se prve vijesti sa Karaule. Neprijatelj je odbačen i nije mu uspelo da se probije na Ozren . . .« ili: »Brzi svitak odjeknuo je brzom artiljerijskom vatrom. Stabla se rušila. Kamenje i zemlja pomiješani zasipali su nas. Uporno smo stajali smjeli i odlučni. Prkosili smo neprijatelju. Imamo mi zašto da se borimo. Do zadnjega ako treba. . . .«

O prelasku brigade preko teritorije gdje su se vodile borbe u V ofanzivi, preko Tare i Pive piše Becić Said, borac XVI muslimanske brigade, u članku »Nijemi svjedoci naše borbe« (strana 24), piše kako borci sa pijetetom gledaju bijele kosti rasute svud unaokolo: »Eno, baš tu jedan sjedi naslonjen na drvo. Kroz istrulo odijelo vire bijele kosti . . . Čuva vječnu stražu pod bukvom . . . Gledaju borci to groblje kosti, ne mogu ih ni toliki kosturi uznemiriti. Znadu oni da to sve mora biti. Daće oni svoje živote za slobodu svoga naroda«. Autor završava članak pozivom onima koji još nisu stupili u redove partizana da se pridruže narodnooslobodilačkoj borbi: »Duboko ispod Vučeva jure Tara i Piva vijugavim kanjonima. Jurite, jurite i pronosite slavu naše borbe. Pozdravite one koji su se digli na ustanak i pozivajte one koji se još nisu digli da se sve snage naše zemlje udruže u borbu protiv narodnih neprijatelja, kao što ste se i vi ujedinile.

Rabija Mujkić, borac II bataljona, piše u svom članku »Novo pokolenje« (strana 25), kako je narodnooslobodilačka borba otvorila put izrastanju novog pokoljenja, novog naraštaja koji će se boriti za bolju budućnost svoje domovine. Ona piše o maloj Muslimanki iz Budoželja, Šidi, koja je sa 40 bivših milicionera stupila u redove XVI muslimanske brigade i kroz borbu i drugarstvo izrasta u novog čovjeka: »Šida raste i izrasta u toj sredini. Pred malom Muslimankom otvaraju se novi svjetovi, nove perspektive. Nije više ona samo žena. Ona je drug, borac, novi čovjek u borbi protiv fašizma i svakog ugnjetavanja«.

O tome da život boraca u brigadi ne prolazi samo u neprekidnim borbama piše u svom članku »U vatri borbe i rada . . .« (strana 25), Marija Debač, profesor. Sada kada se brigada nalazi pred proslavu svoje godišnjice, borci se ne trude samo da osvoje što više neprijateljskih bunkera, da zarobe što više municije, da oslobode što više gradova i sela, nego se trude i da se što više boraca opismeni, da se obezbijedi najbolja hrana ranjenicima: »Ranjenicima treba vitamina — govore sanitarke . . .« Autor članka ističe, da intendatura brigade radi bespriječno. O životu boraca u brigadi autor iznosi: »Održavaju se sastanci, konferencije, drže se predavanja, radi se na političkoj izgradnji, uče se pjesme, recitacije, vrše glumačke probe: život

je kao u košnici... Svaki želi da bude najbolji, najvredniji, a svi žele da doprinesu što više mogu našoj borbi«.

Fadila Hamzić, sanitarka XVI muslimanske brigade, piše, u svom članku »Bolnica je oslobođena« (strana 27), o borbi II bataljona sa četnicima kod zaseoka Jošanice i Kozarevine za odbranu partizanske bolnice, o hrabrom držanju bolničarki koje nisu htjele da napuste ranjenike: »Prezirnim pogledom herojski su se držali naši ranjenici, kao i drugarice, koje nisu htjele, i ako su imale mogućnosti, da napuste svoje ranjenike... Ostali dio bataljona čvrsto je držao položaj, a iza debelih bukava prenosilo se vezom »bolnica je oslobođena«.

Četvrti dio publikacije sačinjava »rubrika« »Naši udarnici«. U napisima ove rubrike iznose se herojski podvizi pojedinaca iz najžešćih okršaja koje je brigada vodila.

I ostali napisi, koji nisu analizirani a koje obuhvata publikacija, su iz života boraca u brigadi i o borbama koje je brigada vodila na Birču, Tari i Sandžaku: »Ode tenk i kamion!« Fajka Omića, borca II bataljona (strana 20). »Legija bježi« Mehe Alagića, borca XVI muslimanske brigade (strana 21); »Mi bi u SKOJ!« Mustafe Behlilovića, političkog komesara I čete II bataljona (strana 21); »To su drugovi« Zijaha Salihbegovića, političkog komesara III čete II bataljona (strana 21—22); »Iz Birča« Marije Debač (strana 28); »U sanduku preko Tare« Behrudina Makića, političkog komesara IV bataljona (strana 28); »Iz dnevnika jednog borca« Arifa Tanovića, borca XVI muslimanske brigade (strana 28—29); »Džonbul« i četnici« Makić Behrudina, političkog komesara IV bataljona (strana 30); »Mitralski Jec Meho« Joce Krstića, borca XVI muslimanske brigade (strana 30—31); »Prva borba sa »dobrovoljcima« 13 SS divizije« Ibrahima Lolića, političkog komesara I bataljona (strana 31); »Ne pucaj, nespornost, čekajte!« Milanović Lale, političkog komesara I bataljona (strana 31—32); »Sjećanje na Ševku Avdića« Đonlagića Ahmeta, političkog komesara IV bataljona (strana 32); »Na Sutjesci« Asima Hodžića, političkog komesara XVI muslimanske brigade (strana 32). Svi ti napisi kroz upoznavanje narodnih masa sa uspjesima boraca i njihovim teškoćama, služeći se ponekad lepršavim stilom, sadržavaju u sebi poziv i želju da pokrenu u borbu preostali dio narodnih masa koji se još nalazio po strani od narodnooslobodilačke borbe.

Gavrić J. Stevo, borac I bataljona, upućuje poziv kroz pjesmu »Pismo Muslimanima« (strana 29):

»Muslimani, moja braćo draga,
Vas poziva Udarna brigada
Muslimanska XVI se zove,
Što Vam šalje te pozdrave nove.
Svaki svojoj kući da idete
U redove nama da pridete,
Da što više spasimo naroda,
jer nam skoro doći će sloboda...«

Publikacija završava tabelarnim pregledom bilanse jednogodišnjeg postojanja brigade pod naslovom »Godišnji bilans rada i borbi«.

Tabela je podijeljena u tri dijela. Prvi dio obuhvata podatke o pređenim kilometrima, o broju zauzetih mjesta, o ratnom plijenu i

diverzantskim akcijama. Drugi dio su podaci o broju održanih konferencija za narod i brigadu, o opismenjavanju, o broju proslava povodom značajnih datuma i o broju osnovnih seoskih i opštinskih NOO. Treći dio obuhvata broj boraca koji su prošli kroz brigadu.

Analizirajući članke i napise objavljene u ovoj publikaciji vidi se da oni svi govore o velikom borbenom moralu kako boraca tako i stanovništva, o neprekidnim naporima i boraca i naroda za razvijanje bratstva i jedinstva među stanovništvom istočne Bosne. Stoga se može reći da je i publikacija sama po sebi doprinijela još većem učvršćenju borbenog morala i spremnosti boraca i naroda da se istraje do konačne pobjede.

NAPOMENE:

- 1) Prvi broj »Gerilca« izlazi 3. VIII 1941. g. (D. Plenča: »Štampa u Bosni i Hercegovini za vreme narodnooslobodilačkog rata«, Vesnik Vojnog Muzeja JA, sveska II/5, str 232); »Bilten« Glavnog štaba početkom avgusta 1941. g. (V. Dediđer: »Partizanske štamparije«, Beograd 1945, str. 9).
- 2) Istorijski arhiv KPJ, Beograd 1949, tom I, knjiga 1, str. 9.
- 3) »Ranjenik« u izdanju Sanitetskog ostsjeka VŠ; »Džepne novine« u izdanju Saniteta VII NOU brigade i dr. (Zbirka štampe — Muzej revolucije BiH Sarajevo).
- 4) »Vojna enciklopedija« izd. Redakcije vojne enciklopedije, Beograd 1964. g., knjiga 6, str. 655.
- 5) »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945.«, V. I. I., Beograd 1947, knjiga 1, str. 76.
- 6) Isto, str. 83.
- 7) »Godišnjica XVI muslimanske brigade«, Tuzla 1944 str. 5.
- 8) »Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda«, Beograd 1958, tom IV, knjiga 16, str. 47, dok. 17 (U daljem tekstu: Zbornik).
- 9) Zbornik tom IV, knj. 18, str. 309, dok. 123.
- 10) Zbornik tom IV, knj. 18, str. 309, dok. 123.
- 11) Zbornik tom IV, knj. 18, str. 15—17, dok. 4 i 5.
- 12) Zbornik tom IV, knj. 18, str. 9, dok. 2.
- 13) Arhiv Komunističke partije Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1950, tom I, knj. 1, str. 48.
- 14) Zbornik tom IV, knj. 18, str. 309, dok. 123.
- 15) Zbornik tom IV, knj. 18, str. 317, dok. 128.
- 16) Zbornik tom IV, knj. 20, str. 153, dok. 46.
- 17) Zbornik tom IV, knj. 21, str. 200, dok. 64.
- 18) Zbornik tom IV, knj. 29, str. 537, dok. 133.

RÜCKBLICK AUF DIE VERÖFFENTLICHUNG »JAHRESTAG DER XVI. MOSLEMISCHEN BRIGADE — TUZLA 21. IX 1944«

Zur Zeit des Volksbefreiungskrieges 1941—45 in Bosnien und der Herzegovina hatte die Presse eine erhebliche Rolle gespielt. In dem beigelegten Artikel: »Die Jahresfeier der XVI. moslemischen Brigade« wird diese bedeutende Rolle der Presse hervorgehoben sowie wichtige Angaben über die geschichtliche Bedeutung der XVI. moslemischen Brigade ausführlich gegeben. Besondere Aufmerksamkeit wurde dem Beitrag dieser Brigade hinsichtlich der Erhebung der Moral bei den Kämpfern und der ostbosnischen Bevölkerung geschenkt.

Die Publikation wurde aus Anlass der Gedenkfeier des einjährigen Bestehens der XVI. Brigade am 21. September 1944 herausgegeben. Die darin veröffentlichten Artikel und Beiträge folgen den wichtigsten Momenten aus dem Leben und kämpfen der Brigade nach und bringen Anekdoten aus dem Leben ihrer Kämpfer sowie über die enge Zusammenarbeit der Kämpfer mit der Bevölkerung in Ostbosnien.